

Dunja Rihtman-Auguštin

Etnologija i etnomit

Zagreb, ABS95 Naklada Publica, 2001, 309 str.

U Zagrebu je 2001. godine čitateljima predstavljena peta, ujedno i posljednja knjiga istaknute hrvatske znanstvenice, antropologinje i etnologinje svjetskog ugleda dr. sc. Dunje Rihtman-Auguštin. Tekstovi koji su te godine objedinjeni u knjigu pod nazivom *Etnologija i etnomit* zaživjeli su već otprije. Oni su rezultat višegodišnjih autoričnih promišljanja pojedinih tema i problema hrvatske etnologije što ih je nalazila osobito značajnima i koji su ujedno obilježili njezin znanstveni rad. Neka od tih štiva proizišla su i iz znanstvenih zadaća što ih je autorica izvela kao članica istraživačkih timova multidisciplinarnog sastava izvan etnoloških ustanova. Tekstovi su bili objavljeni u različitim zbornicima i časopisima, pa i onima na stranim jezicima, a da bi nastala knjiga što je pred nama, oni su marljivo skupljeni i redigirani kako bi tvorili skladnu cjelinu.

Tijekom proteklih godina radovi Dunje Rihtman-Auguštin zaista nisu prošli nezamijećeno. Od sedamdesetih godina 20. stoljeća, kada autorica posvećuje svoj znanstveni rad pisanju kritičke etnologije, ona stječe vjerne čitatelje kao i kritičare. Mnogi su joj zamjerali uvođenje sociologijskih, antropologijskih i drugih, kako su ih nazvali, *inozemnih* teorija u hrvatsku etnologiju. Suvremenijun kritičarima smetao je, pak, nedostatak teorije u njezinim radovima, na što je autorica odgovarala kako je njezin cilj uvijek bio interpretirati posve određene kulturne pojave i procese svakodnevnice, a njezina želja da etnološku metodologiju kojom se služi predstavi provjeravanjem određenih teorija konkretnim primjerima u tumačenju kulture zbiljskoga svakodnevnog života. Vlastiti pristup istraživanju i kritičke refleksije o hrvatskoj etnologiji po čemu je Dunja Rihtman-Auguštin poznata, razvijala je uglavnom tijekom nekoliko desetljeća rada u današnjem Institutu za etnologiju i folkloristiku, kojeg ističe kao sredinu koja je poticala i znala cijeniti multidisciplinarnost i individualne pristupe istraživača. Stvarajući ovu knjigu autorica je željela propitati hrvatsku etnološku znanost, osvmuti se na njezin razvoj i osnovne znanstvene pretpostavke, ne previdjevši obilježja njihova vremena i prostora. Slijedila je i poriv da propita odnos etnologije i politike i položaj etnologije u konstrukciji hrvatskog nacionalnog mita.

Na razmišljanje o ovom posljednjem Dunju Rihtman-Auguštin potaknula je misao Anthonyja Smitha o mitsko-simboličnom kompleksu kojim se želi objasniti podrijetlo etničke skupine i koji postaje središtem njenog identiteta, drugim riječima, konstitutivni politički mit ili *mythomoteur*. Pojam *etnomit* autorica je preuzela od

Ivana Čolovića koji se inspirativno posvetio kritičkom istraživanju srpskoga političkog mita, otkrivajući ga u različitim i naoko banalnim tekstovima popularne kulture. U Hrvatskoj se njegovim tragom kreće Ivo Žanić kojeg autorica vidi po sve osamljenog u istraživanju hrvatskog državotvornog mita. Predmet njegove analize je središnji hrvatski etnomit što slijedi trag dokumentirane ili čak *izmišljene* prošlosti kakvu je oblikovala historiografija prošlih stoljeća. Taj etnomit obnavlja ili uspostavlja sjećanje na hrvatsko srednjovjekovno kraljevstvo, na istaknute pojedince u razdoblju kasnijega srednjeg vijeka, sedamnaestog stoljeća, pa i razdoblja secesije. Ono što je ovdje važno i što je potaknulo razmišljanje autorice jest da se u određenom trenutku tom mitsko-simboličnom kompleksu pridružuje i hrvatska narodna kultura. Stoga D. Rihtman-Auguštin i postavlja pitanje je li narodna kultura mythomoteur? Usprkos tome što se s njezinim mišljenjem ne bi suglasio velik broj etnologa, ona daje potvrđan odgovor i ističe kako u ovom slučaju nije dovoljno samo istražiti podrijetlo mita ili njegovu strukturu, nego valja tragati za drukčijom vrstom pitanja koja će iz drugih kutova osvijetliti pojmove narodne kulture i mita te pristup njihovom istraživanju.

Knjiga *Etnologija i etnomit* sastavljena je od četiri tematski koncipirana dijela. Njihov sadržaj počinje s poglavljima kojima je autorica namijenila zajednički naziv »Neki naši etnološki rodaci i preci«. Njihova je zadaća podsjetiti na istaknuta i važna imena nekih naših davnih etnoloških mislilaca među kojima su i oni čija su promišljanja, i prije negoli je etnologija u Hrvatskoj zaslužila status znanstvene discipline, utjecala na razvoj kasnijih temeljnih etnoloških pristupa. Ovdje se tako našao i Ognjeslav Utješanović Ostrožinski. Autorica opisuje njegov koncept običaja, usmjerenost istraživanju južnoslavenskih zadruga, te na djelo Wilhelma Heinricha Riehla, utemeljitelja moderne njemačke etnologije koji je uvelike utjecao na rad Utješanovića. U slijedu je potom nezaobilazno ime Antuna Radića, začetnika moderne hrvatske etnologije čiju hipotezu o dvjema kulturama i koncepciji kulture i narodnog života autorica smatra mogućom promatrati i u okvirima međudodnosa socijalnog, nacionalnog i kulturnog identiteta. Poglavlje naslovljeno *O onim drugim knjigama o narodnom životu* govori o autorima koji nisu bili etnolozi ali su svojim zanimanjem i radom važni za hrvatsku etnološku struku. Prikazana su djela što se bave životom hrvatskoga seljačkog naroda u povijesti, a zajednički im je opis svakidašnjega života i to u odmaku od romantičarske idealizacije kakva je često bila svojstvena etnologiji. Neke izvorne spoznaje o etnološkoj znanosti donijeli su *Nevidljivi etnolozi Dinko Tomašić i Mirko Kus Nikolajev* koji su se svojim pristupima razlikovali od autoritativne vladajuće paradigme kulturno-historijske etnologije. S Dinkom Tomašićem moguće je povezati i početke antropološkog istraživanja u Hrvatskoj već tridesetih godina 20. stoljeća, dok je Kus Nikolajev, među ostalim, zaslužan za uvođenje sociologijskog modela u istraživanje seljačke vizualne umjetnosti te ponudu etnološke paradigme koja bi istraživala kulturnu dinamiku i kulturne procese, nadmašila opise te istraživala smisao i značenje pojedinih kulturnih pojava.

Drugi dio knjige posvećen je temi etnologije i politike te se ulazi u istraživanje njihova međudodnosa. Premda je prvim istraživanjima folkloru u Europi prethodio

snažan politički poticaj stvaranja nacija u 19. stoljeću, autorica naglašava kako se takve odnose i interakcije u hrvatskoj etnološkoj znanosti do danas nije istraživalo. Ona smatra kako bi istraživanje takve vrste u mnogome pridonijelo razumijevanju naše sveukupne etnološke spoznaje. Dunja Rihtman-Auguštin, dalje, ističe kako političke ideje i stavovi utječu na svjetonazore istraživača, pa nerijetko oblikuju i sama istraživanja, te sami etnolozi često nisu svjesni koliko ustvari sudjeluju u konstrukciji političke svakodnevnice. Slijed nekoliko poglavlja o toj temi počinje sa *Svijetom folklora naspram svijeta politike*. Ovdje postavlja pitanje možemo li govoriti o nekoj izvornoj folklornoj pojavi i jesu li vanjski poticaji i politički pritisci strani samoj biti folklora ili pak sudjeluju u povijesnim procesima njegova postojanja. Autorica drži da je svaka uporaba folklora u svagdašnjem životu politički, ideološki ili pak komercijalno manipulirana. Ona se zauzima za istraživanje izravnoga i neizravnog utjecaja političke moći na suvremeni folklor i općenito kulturu za čiju je interpretaciju, smatra, današnja *etnoantropologija* teorijski spremna.

Vuk Karadžić i povijest narodne kulture poglavlje je u kojem je predložen uvid u proces otkrivanja i konstituiranja srpske narodne kulture u djelu Vuka Karadžića. Otkriće i kanoniziranje srpske narodne kulture u njegovo doba bilo je višeznačno, kao poticaj razvoju narodnog jezika i kulture Srba i drugih srodnih susjednih naroda ali i kao pokušaj integralističkog shvaćanja narodne kulture Južnih Slavena, napose Srba i Hrvata. U funkciji pak nacionalističke političke akcije potkraj dvadesetog stoljeća Vukove kanone narodne kulture ponovo se instrumentalizira.

Etničnost (etnicitet) ili etnička identifikacija tema je poglavlja *Etnologija između etničke i nacionalne identifikacije svog predmeta*. Političke promjene u devedesetim godinama prošlog stoljeća, uz ostalo, i izrazit rast nacionalizma pobuđuje autoricu da promisli o odnosima etniciteta i kulture te o ulozi etnologije u shvaćanju i stvaranju hrvatskog nacionalnog identiteta. Autorica ističe kako je etnologija u nas ignorirala i previdjela odnose moći u kognitivnom i simboličkom području, dok su teme poput etničke identifikacije bile zanemarene. Iako je postajao politički razlog za izbjegavanje istraživanja odnosa kulture i etniciteta za vrijeme Jugoslavije, ona ovdje navodi i onaj drugi razlog što se temelji na samoj etnološkoj znanosti u Hrvatskoj i autoritetu paradigme o kulturi.

Hrvatska etnologija poslije Gavazzija i Bratanića naziv je poglavlja u kojemu su istaknute zasluge Milovanna Gavazzija i Branimira Bratanića, utemeljitelja hrvatske etnologije kao moderne znanstvene discipline. Izložen su temeljne znanstvene smjernice što su ih vodile u osobnom radu, ali i odredile smjer kretanja hrvatske etnologije do sredine sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, te posljedice tih pogleda za struku. Autorica je naznačila i područja koja dosad etnološka struka nije istraživala i izrazila želju za novim analizama starih tema te pokretanjem novih istraživanja među kojima bi se našla i ona što bi propitivala odnose struktura moći u kulturi. Pitanja poput, *zašto je nacionalizam naša stvarnost, kako na-*

cu je navela činjenica što se u hrvatskoj javnosti potkraj devedesetih smatralo amoralnim govoriti o bolesti i mogućoj smrti pokojnog predsjednika, dok je, misli ona, amoralno bilo upravo šutjeti o tome. Njezino tadašnje pitanje bilo je što je sve u tome konkretnom slučaju skrivala pornografija smrti.

U pogovoru knjige autorica ističe kako je gotovo sve europske etnologije tijekom 20. stoljeća zahvatio proces *antropologizacije*. Kao posljedicu tog procesa autorica vidi nužnost da etnološka znanost izbriše granice između sebe te kulturne, pa čak i socijalne antropologije. Stoga se danas može pratiti stvaranje novog identiteta znanosti koju autorica naziva etnoantropologijom. Takav ishod procesa *antropologizacije* ona ne vidi jednoznačnim, već drži da se on iskazuje na različite načine i na raznim razinama što otvara mnoga pitanja koja zaslužuju temeljita znanstvena propitivanja. I etnologija je u Hrvatskoj također zahvaćena promjenama i poprima novo lice u kojem se danas uvelike očituje podijeljenost struke u usporedbi sa starijim kanonima hrvatske etnologije i novog antropološkog diskursa. No bilo kako bilo, očevidan je sve veći broj individualnih pristupa različitim pojavama, pa već ima autora koji, kako piše autorica, ne robuju jednoj ili jedinstvenoj etnološkoj ili etnoantropološkoj teoriji. Primjetan je i pomak u shvaćanju etnološkog »terena«. Orijentacija na selo i *narodni život* počela se preusmjeravati ka istraživanju grada – urbane etnologije i svakidašnjice. Drugim riječima, etnologe sada zanima čovjek, pojedinac i njegove vrijednosti, simboli i dinamika identiteta. Imajući u vidu nove procese kojima je zahvaćena i hrvatska etnologija, Dunja Rihtman-Auguštin zaključuje kako se etnološka znanost u Hrvatskoj ne smije ograditi od vlastite tradicije, nego je mora kritički propitivati, pa i istraživati s drukčijih, alternativnih teorijskih polazišta, što bi, smatra ona, čak moglo postati i njezinom komparativnom prednošću.

Ovo djelo kao da je nastalo po unaprijed minuciozno pripremljenom projektu. U njemu se, naime, Dunja Rihtman-Auguštin potvrdila kao znanstvenica osobita formata, sposobna postaviti i odgovoriti na znanstveno, kulturno, društveno, politički i svjetonazorski važna pitanja.

Maja Pasarić

Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, Hrvatska